

Кожухаров А.

Личните академични документи на българската морска образователна система (1892–1946). – Варна: Више военноморско училище им. Н.Вапцарова, 2021. – 204 с.

Кожухаров А.

Особові академічні документи болгарської системи морської освіти (1892–1946). – Варна: Више військово-морське училище ім. Н.Вапцарова, 2021. – 204 с.

Україну пов'язує з Болгарією не тільки етнічно-мовне коріння та історичні події «на суходолі», від часів Великого переселення народів до сьогодення, а ще й велика морська історія, яка розгорталася на Чорному морі. Формування болгарського військового й торговельного флоту, як і в Україні, проходило в добу модернізації та боротьби за незалежність.

На початку 2021 р. побачила світ нова монографія відомого болгарського військово-морського історика Асена Кожухарова, в якій розглядається формування системи документообігу морської освіти Болгарії 1892–1946 рр. Автор – викладач історії флоту у провідному національному військово-морському виші – досліджував тему чотирнадцять років. Для її розкриття він залучив фонди 18 архівів, музеїв, приватних колекцій, що дозволило провести історичний аналіз документів, виданих випускникам системи морської освіти у зазначений період. Деякі фрагменти книги вже публікувалися¹, але в окремому виданні багато що переосмислено та доповнено.

Прагнучи чіткості у використанні сучасної історичної термінології, А.Кожухаров пропонує запровадити в науковий обіг і дає теоретичне обґрунтування терміна-назви для позначення, на його думку, «поки що безіменної допоміжної історичної науки – атестатика» (с.6–7), котру він розглядає як частину джерелознавства. Попри певну дискусійність, саме завдяки А.Кожухарову термін «атестатика» прижився в болгарському документознавстві. Розглядаючи особливості атестатів, дипломів про вищу освіту, автор вважає, що право на існування мають і такі нові поняття, як «емісія особових академічних документів», власне «особовий академічний документ» – важливе історичне джерело. Подібні документи можна віднайти в будь-якому (державному, приватному), а не тільки у спеціалізованому архіві.

А.Кожухаров досліджує особові академічні документи Морського училища, яке 1904 р. було реорганізоване у середній технічний навчальний заклад. Він детально аналізує вплив на документотворення (оформлення атестатів зрілості випускникам морських спеціальностей) політичної кон'юнктури, іноземних запозичень, реформ орфографії болгарської мови початку ХХ ст. (с.52).

Донедавна вважалося, що розташоване у Варні Морське училище стало вищим навчальним закладом в 1942 р. Однак, провівши ретельний аналіз змін у документації, А.Кожухаров виявив, що фактично це відбулося ще в 1920 р. Причини, чому це широко не афішувалося, полягали в умовах мирного договору, який завершив Першу світову війну. Переможена Болгарія могла мати тільки одне військово училище – піхотне

¹ Кожухаров А. Българската военноморска образователна система според личния архивен фонд на капитан Георги Дюлгеров // Исторически преглед. – 2009. – №1/2. – С.215–224; Кожухаров А. Атестатите и зрелостните свидетелства на Морското училище (1892–1946 г.) // Исторически преглед. – 2012. – №1/2. – С.115–135.

у Софії. Тому флотських офіцерів за «старими взірцями Петербурзького морського корпусу» готували у Варні в рамках тимчасового курсу. Проте вже з 1920 р. курсантам, котрі його закінчували, видавали атестат про вищу освіту на підставі постанови Ради міністрів Болгарського царства (с.66).

На рубежі XIX–XX ст. національна система військово-морської освіти запозичила низку італійських та австро-угорських елементів, де школи зі статусом середніх визначалися як «академії». Ці запозичення стали природним процесом, оскільки саме в академіях торгівлі й мореплавства (Трієст) та в морській (Ліворно) студіювали майбутні офіцери болгарського флоту.

Дослідження особових академічних документів кваліфікаційних курсів охоплювало і структури морських спеціальних шкіл та практичного училища рибальства в період між світовими війнами. Ці установи, окрім спеціальності, давали учням можливість здобути загальну восьмикласну освіту. Пізніше їх вихованці довгий час домагалися визнання власних документів, і в кінцевому підсумку тільки в 1940-х рр. змогли перекваліфікувати їх на атестат зрілості (с.133, 144).

У монографії простежуються зміни у системі оцінювання знань учнів із 6-бальною (яка домінувала в болгарській цивільній школі тих часів) у 12-бальну (російську військовою) та наступне повернення до попередньої системи, що зумовлювалося намаганнями позбутися впливу військових навчальних закладів колишньої Російської імперії (с.127, 147).

За допомогою методу історичної типології автор виявив 45 емісій документів, з яких 6 – про вищу освіту, 11 – атестати зрілості. Встановлено фактори, що впливали на зміну зовнішнього вигляду і змісту документів, спадкоємність емісій дипломів та атестатів, висвітлено їх значення як важливого історичного джерела. У додатках до монографії подано зразки дипломів, свідоцтв, атестатів.

Болгарський досвід може стати у пригоді при вивченні історичної еволюції українського флоту та вітчизняних військово-морських навчальних закладів. Високо оцінюючи працю А.Кожухарова, зауважимо вагомий внесок автора в розвиток допоміжних історичних і міждисциплінарних досліджень, нової наукової термінології. Монографію гідно оцінять не тільки дослідники морської освіти, а й фахівці з допоміжних історичних дисциплін.

Віктор САВЧЕНКО

доктор історичних наук,

професор кафедри історії України,

Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського

(Одеса), lanjeron15@gmail.com